

УДК 339.923

ТУРЕЧЧИНА: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

В статті аналізується особливості формування ринкових засад в Туреччині починаючи з 70-80х років та сьогодення, механізми формування неоліберальної економічної політики в країні. Розглянуті деякі аспекти приватизаційних процесів та дерегуляції економіки окремих галузей економіки.

Ключові слова: економічна політика, конкуренція, інституційні засади, приватизація, дерегуляція.

Понад 40 років світ перебуває у процесі переходу до капіталістичних економічних інститутів, що сформувалися внаслідок неоліберальної економічної політики. Після того як наприкінці 1970-х та у 1980-х рр. США, Англія та деякі країни Південної Америки зазнали економічних змін, у 1990-х рр. цю естафету підхопили країни ЄС, а у 2000-х рр. вони торкнулися й менш розвинених держав. Серед цих змін можна виокремити дві основні: перша з них полягає у конкуренції, що виникла в інфраструктурних галузях промисловості, які можна визначити як мережеві (електроенергетична промисловість, видобування природного газу, транспорт і телекомунікації). Конкуренцію зумовили дерегуляція та приватизація цих інфраструктурних галузей. Галузі, про які йдеться, зазвичай, належать до державної власності, діяльність у них здійснюється державними підприємствами, і, як наслідок, жорстко регулюється державою. Оскільки вихід на ринки блокувався державою за допомогою відповідних законів, новим конкурентоспроможним фірмам було надзвичайно важко туди прорватися, а

ТАМЕР ЧЕТІН,
доктор наук,
Технічний
університет
«Йилдиз»
(Туреччина),
Каліфорнійський
університет (Берклі,
США)

ціни на товари та послуги, у свою чергу, теж визначалися шляхом державного регулювання. Із початком лібералізації державну власність стали приватизувати і, таким чином, регулювання змінилося конкуренцією, яка визначала ціни на ринках, сприяючи появі на них нових конкурентоспроможних фірм. Побідна дерегуляція послугувала першою причиною економічних змін.

Другу хвилю економічних змін у світі зумовило створення незалежних органів регулювання. Вперше регулювання ринків за допомогою незалежних регуляторів відбулося у США у 1950-х рр., згодом поширившись в усьому світі завдяки дерегуляції та приватизації. У процесі налагодження функціонування мережевих галузей промисловості, для інвестицій до яких потребувалися значні й постійні неповоротні витрати, чимало країн, відійшовши від державних міністерств, віддало перевагу незалежним органам регулювання як методу економічного управління. Сьогодні більш ніж у 100 країнах створено незалежні органи регулювання, які контролюють ринки електроенергетичної промисловості, видобування природного газу й перевезень, а також галузі екології, телекомунікацій, банківської справи та капіталу. Це можна назвати світовим трендом економічних змін.

Ця тенденція не оминула й Туреччину. Проте, економічні зміни, зумовлені створенням капіталістичних економічних інститутів, відбулися в цій країні дещо пізніше, ніж в інших державах. Незважаючи на те, що у 1980-х рр. було розпочато

лібералізацію та дерегуляцію, що реалізовувалися шляхом приватизації державних активів, вони не виявилися вдалими. Те саме відбувалося й протягом 1990-х рр.: можливо, причиною цього стали занадто різномірні коаліційні уряди, а, може, й лінія поведінки вищих судових органів на кшталт Конституційного суду або Державної ради, які здійснювали приватизацію, дотримуючись позицій етатизму; все це, зрештою, зумовило збереження певного організаційного статус-кво, що унеможлилював економічні зміни. Невдалий результат економічних перетворень, які стали очевидними у 1980-х рр., пов'язаний із неготовністю до них турецької інституційної структури. Традиційний устрій країни, разом із позицією судових органів, які, здійснюючи приватизацію, дотримувалися принципів етатизму, були факторами потужного спротиву економічним змінам. Із цієї причини наприкінці економічної кризи 2001 року однопартійна Туреччина здійснила великий прорив на шляху до перетворень. Основною запорукою змін стали незалежні органи регулювання, а також дерегуляція, розпочата у мережевих галузях промисловості. Метою цієї розвідки є аналіз впливу змін, яких Туреччина зазнала після 2000-х рр., на розвиток мережевих галузей промисловості. Дуже важливим у цьому контексті є дослідження перетворень у таких галузях промисловості, як авіасполучення, електроенергетика, видобування природного газу та телекомунікації, оцінка їхніх результатів, а також доведення значущості Туреччини у цій сфері.

Таблиця 1.

Незалежні органи регулювання (НОРи)

Назва НОР	Рік створення – номер відповідного закону	Галузь промисловості або сфера, в якій функціонує установа
Організація з ринку капіталів (SPK)	1981 – 2499	Ринки капіталів
Організація з питань конкуренції (RK)	1994 – 4054	Конкуренція на всіх ринках
Верховний комітет із питань радіо і телебачення (RTÜK)	1994 – 3984	Ринок радіо і телебачення
Організація з регулювання й контролю банківської справи (BDDK)	1999 – 4389	Ринок банківської справи
Організація з питань науки й технологій (BTK)	2000 – 4502	Наука й телекомунікації
Організація з питань регулювання енергетичного ринку (EPDK)	2001 – 4628	Ринки електроенергетики, природного газу, бензину та рідкого палива
Цукровий союз (ŞK)	2001 – 4634	Цукровий ринок
Організація з питань регулювання ринку тютюну, тютюнових виробів та алкогольних напоїв (TAK)	2002 – 4733	Тютюновий та алкогольний ринок
Організація з питань публічних торгів (KİK)	2002 – 4734	Державні установи

Найвагомішим досягненням із погляду кореляції між економічними змінами й інституційними перетвореннями у Туреччині після 2001 року є створення незалежних органів регулювання (НОР) й активне функціонування таких установ, як Організація з питань конкуренції та Організація з регулювання й контролю банківської справи, які раніше не мали таких можливостей, незважаючи на свій законний статус. У табл. 1 перераховано чинні НОР Туреччини та сферу їхньої діяльності. Як видно з таблиці, Організацію з питань науки й технологій (ВТК), Організацію з питань регулювання енергетичного ринку (EPDK), Цукровий союз (ŞK), Організацію з питань регулювання ринку тютюну, тютюнових виробів та алкогольних напоїв (ТАК) та Організацію з питань суспільних торгів (КІК) було створено після 2002 року. З іншого боку, хоч Організацію з регулювання й контролю банківської справи (BDDK) і було створено ще 1999 року, вона почала функціонувати лише після 2002 року, оскільки раніше не вдавалося призначити її членів через непорозуміння між представниками коаліційних урядів різних часів (Çetin ve Yılmaz, 2010).

Незважаючи на те, що на початку 2000-х рр. ці установи таки було засновано у Туреччині, останнім часом у країні реалізуються важливі програми, що обмежують їхню незалежність. Виконуючи дії, які безпосередньо шкодять незалежності цих установ, уряд знову розпочав довільні втручання до справ на ринках. Згідно з результатами дослідження, здійсненого Четіном (2004), приписи двох законів, прийнятих у 2011 році, значно обмежили формальну свободу НОР. Підпорядкування НОР урядові зумовило зростання його впливу на ринки порівняно із першими роками впровадження реформи. Найзначніші обмеження торкнулися Організації з питань регулювання енергетичного ринку (EPDK), Організації з регулювання й контролю банківської справи (BDDK), Організації з питань конкуренції (RK), Верховного комітету з питань радіо і телебачення (RTÜK), а також Організації з питань регулювання ринку тютюну, тютюнових виробів та алкогольних напоїв (ТАК).

Другий етап змін ознаменувався приватизаційними операціями 1980-х і 1990-х рр., які так і не вдалося реалізувати. Великі державні підприємства було швидко привласнено після 2002 року. Деретуляція, яка відбувалася паралельно приватизації, спричинила різке зростання конкуренції на ринках. Разом із цим, темп втілення реформ

не відповідав передбаченому законами. У деяких галузях промисловості приватизаційні процеси протікали так, як планувалося, а в інших – із запізненням або здійснювалися наполовину. Слід зазначити, що були й такі сфери, де привласнення так і не відбулося. З іншого боку, часом траплялося так, що дерегуляція не давала бажаного конкурентного ефекту.

Наприкінці 2013 року всі державні активи, що належали Турецькому акціонерному товариству з електропостачання (TEDAŞ) у розподільчому сегменті електроенергетичного ринку, було приватизовано таким чином, аби всі вони залучалися для розподілу електроресурсів у відповідних регіонах. У таблиці № 2 наведено відомості про підприємства та підконтрольні їм регіони. У таблиці також показано прибуток кожного підприємства-постачальника. Таким чином, Туреччина, приватизувавши тільки підприємства, що розподіляють електроресурси, отримала 15 мільярдів доларів прибутку.

Завершення процесу приватизації підприємств, що займаються розподілом ресурсів на електроенергетичному ринку, мало два важливі наслідки. По-перше, привласнення цих підприємств уможливило конкуренцію в промисловості. Як наслідок, споживачі електроенергії з усіх регіонів отримують можливість обирати своїх постачальників на конкурентних умовах, і, таким чином, ціни на електроенергію визначатимуться не жорстким державним регулюванням, а конкурентоспроможним ринком. Другим важливим аспектом є подальший дозвіл на приватизацію виробничих потужностей, які є державною власністю, як це зазначається в Законі про електроенергетичний ринок, що датується 2001 роком. Значущими з погляду економічних змін у Туреччині є приватизація організацій із вироблення електроенергії та створення нових виробничих підприємств приватного сектору, про що багато говоритиметься вже наступного року. Це важливо також із погляду інвестицій до турецької економіки.

Процес приватизації у галузі видобутку природного газу відбувався в два етапи. Перший передбачав приватизацію державних активів в ілях, що потребували газопостачання, ще до реалізації реформи; другий етап полягав у паралельній із реформами передачі фірм, які займатимуться постачанням природного газу до ілів, куди проведено газопроводи, фірмам приватного сектору внаслідок проведення тендерів. Як свідчать показники (див. табл. 3), 6 із 7 найбільших турецьких

Таблиця 2.

Прибутки від приватизації постачальників енергоресурсів

Напрямок постачання енергоресурсів	Міста	Підприємства	Прибутки від приватизації (USD)
Başkent Elektrik Dağıtım A.Ş.	Анкара, Кириккале, Зонгулдак, Бартин, Карабюк, Чанкири, Кастамону	EnerjiSA	1.225.000.000
Sakarya Electricity Dağıtım A.Ş.	Сакар'я, Болу, Дюздже, Коджаелі	AK Enerji	600.000.000
Meram Electricity Dağıtım A.Ş.	Киршехір, Невшехір, Нігде, Аксарай, Конья, Караман	Alarko-Cengiz	440.000.000
Aras Electricity Dağıtım A.Ş.	Ерзурум, Агри, Ардахан, Байбурт, Ерзінджан, Игдир, Карс	Kiler Holding	128.500.000
Çoruh Electricity Dağıtım A.Ş.	Трабзон, Артвін, Гіресун, Гюмюшхане, Різе	Aksa Enerji	227.000.000
Fırat Electricity Dağıtım A.Ş.	Елязиг, Бінгюль, Малат'я, Тунджелі	Aksa Enerji	230.250.000
Trakya Electricity Dağıtım A.Ş.	Киркларелі, Текірдаг, Едірне	IC Holding	575.000.000
Osmangazi Electricity A.Ş.	Ескішехір, Афйон, Біледжик, Кютах'я, Ушак	Yıldızlar SSS	485.000.000
Yeşilirmak Electricity A.Ş.	Самсун, Амас'я, Чорум, Орду, Синоп	Çalık Holding	441.500.000
Çamlıbel Electricity A.Ş.	Сівас, Токат, Йозгат	Limak-Kolin-Cengiz	258.500.000
Uludağ Electricity A.Ş.	Бурса, Баликесір, Чанккале, Ялова	Limak-Kolin-Cengiz	940.000.000
Gediz Electricity Dağıtım A.Ş.	Ізмір, Аїніса	Elsan-Tümaş-Karaçay	1.231.000.000
Boğaziçi Electricity Dağıtım A.Ş.	Стамбул (європейська частина)	Limak-Kolin-Cengiz	1.960.000.000
Göksu Electricity Dağıtım A.Ş.	Кахраманмараш, Адияман	AKEDAŞ	60.000.000
Akdeniz Electricity Dağıtım A.Ş.	Анталья, Бурдур, Испарта	Limak-Kolin-Cengiz	546.000.000
Aydem Electricity	Денізли, Айдин, Мугла	Bereket Enerji	110.000.000
Ayedaş Electricity Dağıtım A.Ş.	Стамбул (азійська частина)	EnerjiSA	1.227.000.000
Dicle Electricity Dağıtım A.Ş.	Діярбакир, Шанлиурфа, Мардін, Батман, Сіір, Ширнак	İşkaya Doğu OGG	387.000.000
Vangölü Electricity Dağıtım A.Ş.	Ван, Бітліс, Хаккарі, Муш	Türkerler İnşaat	118.000.000
Toroslar Electricity Dağıtım A.Ş.	Адана, Анталья, Газіантеп, Хатай, Мерсін, Османіе, Кіліс	EnerjiSA	1.725.000.000

Джерело: Управління з питань приватизації.

Таблиця 3.

Газові підприємства, які належать меріям або приватизовано

Напрямок газопостачання	Підприємства та їхні частки на ринку	Дата набуття чинності угоди	Тип власності
Анкара	EGO (24 %)	1988 рік	Приватизоване
Бурса	BURSAGAZ (8 %)	1992 рік	Приватизоване
Стамбул	IGDAS (45,8 %)	1992 рік	Власність мерії
Ескішехір	ESGAZ (3,2 %)	1996 рік	Приватизоване
Ізміт	IZGAZ (2,3 %)	1996 рік	Приватизоване
Адапазари	AGDAS	2002 рік	Приватизоване
Іст (Бахчешехір)	BAGDAS	2003 рік	Приватизоване

Джерело: www.botas.gov.tr і www.epdk.gov.tr.

підприємств-виробників природного газу, які належали меріям, були успішно приватизовано, а от приватизацію найбільшої фірми на цьому ринку –

IGDAS – так і не було завершено. IGDAS і досі є власністю Стамбульської мерії, функціонуючи як найбільша турецька компанія з газопостачання. До

того ж, як показано в таблиці, вона обслуговує 45,8% споживачів природного газу.

Разом із приватизацією наявних державних активів і появою на ринку завдяки проведенню тендерів нових фірм, а також унаслідок реалізації реформи, у Туреччині значно зросли показники доступу до природного газу. Як видно з рис. 1, якщо у 2003 році газом забезпечувалися лише 7 ілів, то у 2012 році цей показник сягнув позначки 65 ілів, що забезпечило доступ більшої частини населення Туреччини до природного газу.

писаними угодами, фірмам приватного сектору, а у 2009 році заволодіє 20% своєї частки на ринках оптових продажів та імпорту. Цього, однак, не вдалося досягти, оскільки названа організація не передала свої права, зафіксовані в угодах, фірмам приватного сектору. У табл. 4 зазначено 4 фірми, що виконали умови угоди про передачу. На сьогоднішній день загальна частка цих фірм на ринку становить лише 7,75%, у той час коли 92,25%, незважаючи на реформу, належать Акціонерному товариству з прокладення трубопроводів

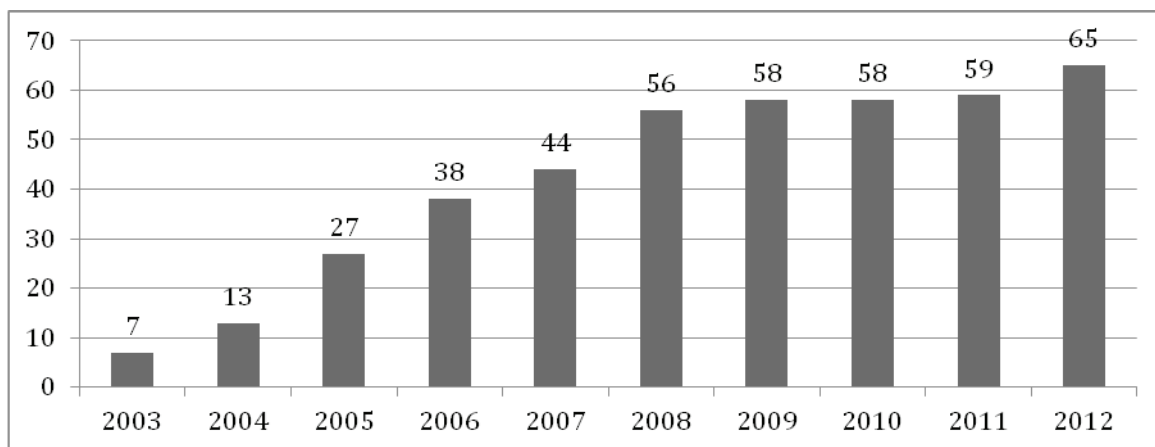

Рис. 1. Зміна кількості ілів, що отримали доступ до природного газу внаслідок реформи

Джерело: Atiyas vd., 2014.

Таблиця 4.

Передача імпортних угод

Підприємства	Термін дії	Кількість (млн куб. м) та частка на ринку
Shell Enerji	2007 рік	250 (0,48%)
Vorazizi Gaz Yuirketi	січень 2009 року	750 (1,27%)
Enerco Enerji	квітень 2009 року	2500 (4,57%)
Avrasya Gaz	квітень 2009 року	500 (0,95%)
Ege Gaz	2007 рік	250 (0,48%)

Джерело: Організація з питань регулювання енергетичного ринку (EPDK), 2012.

Ще одним важливим аспектом проведення реформи на ринку природного газу було втілення проектів, спрямованих на те, аби зменшити монопольний вплив Акціонерного товариства з прокладення трубопроводів і транспортування нафти (BOTAS) на оптові продажі на ринку й імпорту. У Законі про ринок природного газу, прийнятому у 2001 році, передбачалося, що Акціонерне товариство з прокладення трубопроводів і транспортування нафти (BOTAS) щорічно передаватиме 10% природного газу, імпортованого ним згідно з під-

і транспортування нафти (BOTAS). Це промовисто свідчить про те, що у сфері оптових продажів та імпорту реформа виявилася невдалою. На жаль, це всі фірми приватного сектору, які взагалі мають імпортні угоди. Незважаючи на це, передача Акціонерним товариством з прокладення трубопроводів і транспортування нафти (BOTAS) своїх часток у галузі імпорту та оптових продажів фірмам приватного сектору у подальші роки видається неминучою.

У табл. 5 подано інформацію про те, з якими країнами Акціонерне товариство з прокладення

Таблиця 5.

Імпорт природного газу (млрд куб.м)

Рік	Росія	Іран	Азербайджан	Алжир	Нігерія	Спот	Разом
2005	17.524	4.248	0	3.786	1.013	0	26.571
2006	19.316	5.594	0	4.132	1.100	0.079	30.221
2007	22.762	6.054	1.258	4.205	1.396	0.167	35.842
2008	23.159	4.113	4.580	4.148	1.017	0.333	37.350
2009	19.473	5.252	4.960	4.487	903	0.781	35.856
2010	17.526	7.765	4.521	3.906	1.189	3.079	38.037
2011	25.407	8.190	3.807	4.156	1.248	1.070	43.878
2012	26.490	8.215	3.353	4.077	1.321	2.466	45.922

Джерело: Atiyas vd., 2012.

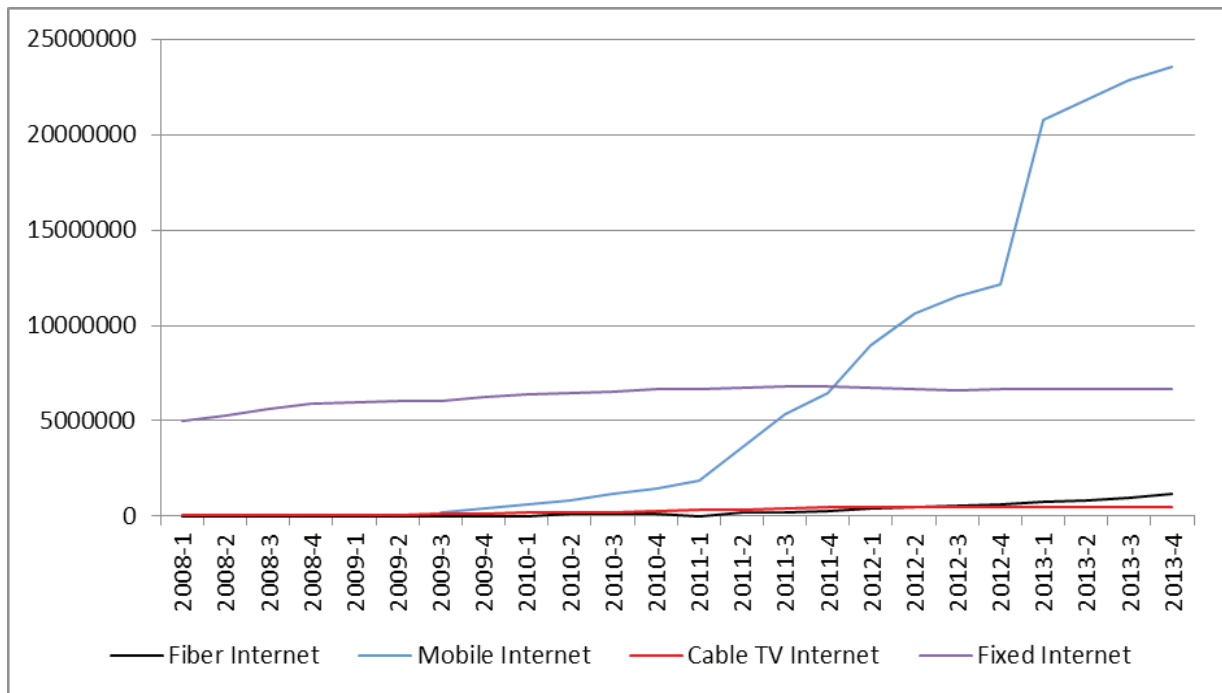

Рис. 2. Зміни у кількості користувачів Інтернету

Джерело: інформацію взято з ринкових досліджень, здійснених Організацією з питань науки й технологій (BTK). Див.: www.btk.gov.tr

трубопроводів і транспортування нафти (BOTAS) уклало угоди про імпортування, і зазначено, скільки газу імпортується. Як видно з таблиці, незважаючи на закон, значна частина газу імпортується до Туреччини завдяки державним активам. Ще одним важливим аспектом, про який свідчать відомості з таблиці, є те, що Туреччина і досі залежить від Ірану і, особливо, Росії у питанні імпортування природного газу. Незважаючи на реформу і те, що Туреччина знаходиться в енергетично багатому регіоні, країна не зуміла забезпечити різноманітність імпортерних ресурсів, через що є неуспішною в цьому плані.

Телекомунікаційна промисловість стала важливою сферою розвитку. Першу спробу приватизації компанії «Türk Telekom» (ТТ) було зроблено у

1990-х рр., проте вона не була успішною, тож цей процес відбувся лише після 2000 року. 55 % акцій компанії було приватизовано шляхом продажу партії, а 15 % – методом первинної публічної пропозиції. 30 % акцій, що залишилися, планується приватизувати найближчим часом, проте вони і досі належать державній казні. Приватизація більшої частини акцій ТТ і дерегуляція ринку сприяли появі конкуренції на ринку мобільних телефонів, які мають функцію відеобесіди, а також на ринку інтернет-послуг. За рис. 2 можна простежити вплив цих процесів на ринок інтернет-послуг. Отже, ми бачимо, що з вільним доступом до 3G-Інтернету, який було забезпечено у 2009 році, мобільний Інтернет витіснив стаціонарний і став конкурувати з інтернет-сервісами, що функціонують за техно-

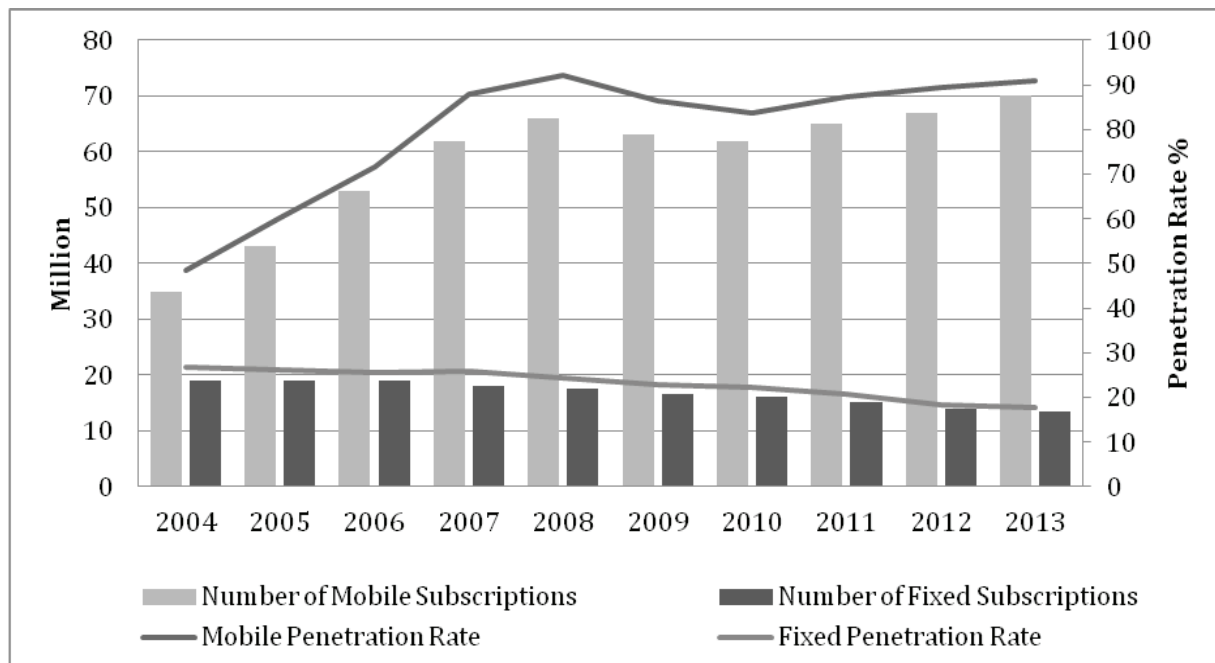

Рис 3. Кількість абонентів на ринку комунікацій та ступінь мобільного покриття

Джерело: інформацію взято з ринкових досліджень, здійснених Організацією з питань науки й технологій (BTK). Див.: www.btk.gov.tr

логією XDSL. Як наслідок, наприкінці 2011 року мобільний Інтернет почав завойовувати більшість користувачів на ринку інтернет-послуг. Очевидним видається те, що протягом нетривалого часу конкуренція забезпечила появу нових продуктів на ринку та уможливила конкуренцію між традиційним провідним і мобільним Інтернетом. З іншого боку, підключення до Інтернету за допомогою волоконно-оптичного кабелю або через кабельне телебачення і досі перебуває на стадії розвитку.

Це справило великий вплив і на ринок мобільних телефонів із функцією відео відеобесіди. Як свідчать показники на рис. 3, після 2004 року кількість мобільних абонентів почала швидко зростати, у той час як користувачів стаціонарних телефонів значно поменшало. Як видно з графіка, зона мобільного покриття на кінець 2013 року сягнула 90,9 %. А це означає, що 90,9 % населення Туреччини користуються мобільним зв'язком. А 17,6 % населення, у свою чергу, продовжують використовувати стаціонарні телефони. У 2004 році цей показник становив 26,7 %. Це свідчить про те, що з приватизацією ТТ і появою нових фірм на ринку розпочалася конкуренція між стаціонарними та мобільними телефонами, внаслідок якої мобільні телефони стали більш використовуваними у Туреччині.

3.4. Деретуляція у сфері авіасполучення

Однією з найзначніших турецьких реформ є реформа у сфері авіасполучення. Дозвіл у 2003 році на вихід на ринок нових компаній, що здійснюють регулярні внутрішні рейси, а також приватизація значної кількості акцій Турецьких авіаліній (ТНУ) дозволили здійснити значний прорив на ринку. Незважаючи на всі намагання, у 1990 році вдалося приватизувати лише незначну частину акцій ТНУ – 1,8 %. Шляхом первинної публічної пропозиції у 2004 році було приватизовано 20 % акцій компанії, а у 2006 році – ще 28 %, проте 49,2 % і досі належать державній казні. Якщо до 2003 року ТНУ була єдиною компанією, яка здійснювала регулярні рейси, сьогодні кількість таких підприємств, як свідчать показники таблиці, зросла до дев'яти. У таблиці наведено відомості про те, в яких сферах ці та інші фірми, що займаються авіаперевезеннями, мають ліцензію на діяльність.

Інші приватизаційні операції на ринку почали здійснюватися у сфері надання реєстраційних та авіапослуг в аеропортах. За методом «створити в експлуатацію-передати» було збудовано 10 аеропортів, експлуатаційні права котрих було передано фірмам приватного сектору. Цей метод справив значний вплив на економіку Туреччини. Його реалізація не лише забезпечила 8500 людей

Таблиця 6.

Авіаперевізники та сфери їхньої діяльності на ринку авіасполучення

Но- мер	Назва фірми	Регулярні внутрішні та міжнародні рейси	Чартерні внутрішні та міжнародні рейси	Морські перевезення	Поштові перекази та перевезення багажу
1	ТҮН (Турецькі авіалінії)	*	*		*
2	Onur Air	*	*		*
3	Atlas Jet	*	*		*
4	Pegasus	*	*		*
5	Sun Express	*	*		*
6	Sky-Ay	*	*		*
7	KTHY*	*	*		*
8	Hurkus	*	*		*
9	Borajet	*	*		*
10	MNG			*	
11	ULS			*	
12	ACT			*	
13	Turistik Airlines		*		*
14	SAGA		*		*
15	Izmir Air Transport		*		*
16	Tunca		*		*
17	Turkuaz		*		*
18	Taiwild		*		*

Джерело: Çetin ve Benk, 2011.

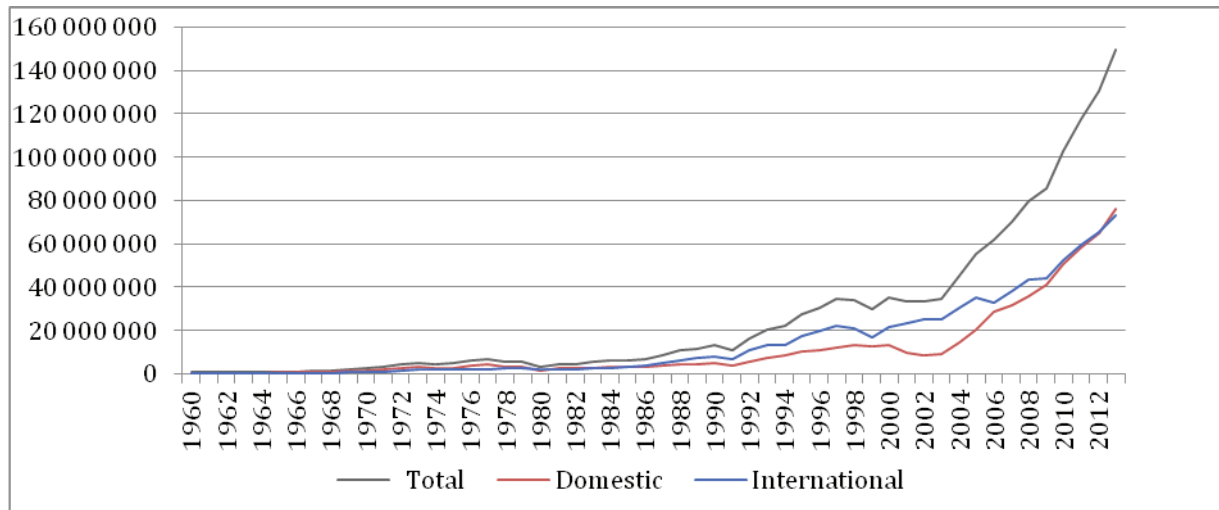

Рис. 4. Щорічні зміни у кількості авіапасажирів

Джерело: відомості надано Турецьким інститутом статистики (TUİK).

роботою, а й сприяла інвестиціям до турецької економіки у розмірі 1,2 млн. доларів. Із приватизацією аеропортів імені Ататюрка та Сабіхі Гьокчен, а також аеропортів у таких містах як Анталія, Мугла й

Даламан до державної казни потрапило 12 млрд. доларів. Проект третього стамбульського аеропорту, який планується ввести в експлуатацію у 2017 році, є одним із наймасштабніших проектів у світі,

що перебуває на стадії розробки. Всі ці операції приватизаційного та дерегулятивного характеру зумовили розвиток конкуренції у сфері промисловості. Якщо до 2003 року ТНУ здійснювали рейси з 2 точок у 25 напрямках, то зараз компанія стала набагато більш конкурентоспроможною, здійснюючи рейси з 7 пунктів до 45 пунктів призначення (ДНМІ, 2012). Крім цього, збільшення кількості літаків і посадочних місць дозволило перевозити більшу кількість пасажирів. Як свідчать відомості з рис. 4, у 2002 році кількість пасажирів становила 870000000 осіб, а наприкінці 2013 року вона сягнула 76 мільйонів людей. Як і в усьому світі, дерегуляція у сфері авіасполучення Туреччини зумовила появу нових конкурентоспроможних фірм на ринку, а також сприяла збільшенню кількості авіапасажирів. Попит на авіапослуги значно зріс.

Незважаючи на позитивний ефект дерегуляції у сфері авіасполучення, вона також призвела до деяких проблем. Уряд і досі не приватизував частину ТНУ, що залишилася. Це призвело до того, що ТНУ, яка охороняється державою, домінує на ринку, порушуючи умови конкуренції. Як показано на рис. 5, частка ТНУ на ринку за кількістю пасажирів і досі становить 53 %. ТНУ, яка майже повністю керується урядом, серйозно порушує умови конкуренції.

номічних перетворень заклали дерегуляція ринку та створення спеціалізованих незалежних органів регулювання розвитку промисловості. Традиційну модель управління було змінено за допомогою незалежних регуляторів, уведених для впорядкування енергетичного й телекомунікаційного ринків, а також ринків капіталу та банківської справи. Незважаючи на це, останнім часом уряд, що відхилився від обраної політичної лінії, здійснив низку важливих юридичних процедур, які обмежили незалежність підприємств. Таким чином, уряд, який на початку 2000-х рр. реалізовував політику реформ, відійшов від неї, віддавши перевагу підходу, що базується на втручанні.

Другим важливим аспектом процесу змін, що відбулися після 2002 року, була дерегуляція мережевих галузей промисловості. Значні перетворення у цьому контексті відбулися в електроенергетиці, видобуванні природного газу, сфері телекомунікацій та авіасполучення. Зокрема, було вжито серйозних заходів задля серії приватизацій, які не вдалося здійснити у 1980-х і 1990-х рр. Організації на кшталт підприємств із електропостачання та забезпечення природним газом, аеропортів, ТТ і ТНУ, які ніяк не вдавалося приватизувати, було привласнено повністю або майже повністю. Процес приватизації не

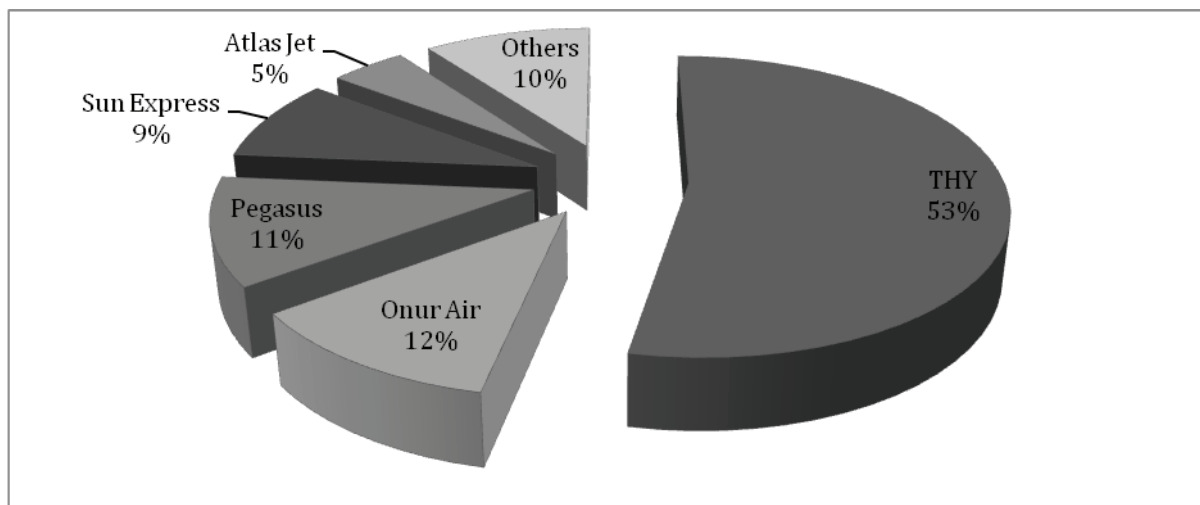

Рис. 5. Ринкові частки авіаперевізників

Джерело: відомості надано Головним управлінням цивільної авіації (SHGM – 2002).

Висновки

Після 2002 року, коли влада у Туреччині сконцентрувалася в руках єдиної партії, країна здійснила важливі структурні перетворення. Такі перетворення були необхідними для економічних змін, проте вони відбулися запізно. Мікрооснови еко-

лише забезпечив державу прибутком, а й сприяв створенню нових робочих місць та розвитку економіки. Незважаючи на це, політика втручання, яку реалізує уряд, не дала змоги приватизувати частини ТТ і ТНУ, які й досі є державною власністю. Незважаючи на прийняту реформу,

Акціонерне товариство з прокладення трубопроводів і транспортування нафти (BOTAS) продовжувало домінувати на ринку.

Оцінюючи ці зміни в цілому, доходимо висновку про те, що на початку 2000-х рр. уряд провадив реформістську політику відносно мережних

галузей промисловості, проте останнім часом він почав діяти у протилежному напрямку. Незважаючи на це, маючи вигідне геополітичне положення й економічний потенціал, Туреччина, ймовірно, й надалі буде одним із важливих центрів капіталовкладень у майбутньому.

ПОСИЛАННЯ:

1. Atiyas I., T. Çetin and G. Gulen (2012); *Reforming Emerging Energy Markets: Political Economy, Regulation and Competition in Turkey*, Springer, NY, USA.
2. Çetin T., M. Z. Sobaci and M. Nargelecekenler (2014); "Independence and Accountability of Independent Regulatory Agencies: The Case of Turkey", *European Journal of Law and Economics*, DOI: 10.1007/s10657-013-9432-x.
3. Çetin T. and S. Benk (2011); "Regulation, Deregulation and Competition in the Turkish Airline Industry", in (eds.) T. Çetin and F. Oğuz; *The Political Economy of Regulation in Turkey*, Springer, NY, USA, 209–232.
4. Çetin T. and F. Yilmaz (2010a); *Understanding the Process of Economic Change in Turkey: An Institutional Approach*, NOVA Science Publishers, NY, USA.
5. DHMI (2012); *Annual Report: 2012*, Ankara.
6. Ozel I. (2012); "The Politics of De-Delegation: Regulatory (In)Dependence in Turkey", *Regulation and Governance*, 6(1), 119–129.
7. SHGM (2012); *Activity Report, 2012*, www.shgm.gov.tr.

Tamer Çetin. Microbases of economic changes in Turkey / Technical university «Yildiz», Turkey

The article analyzes the features of formation of market principles in Turkey since 70-80h years and present. The mechanisms of formation of neo-liberal economic policies, some aspects of privatization and deregulation of separate branches of economy.

Keywords: economic policy, competition, institutional foundations, privatization, deregulation.

Тамер Четин. Турция: некоторые аспекты экономического развития / Технический университет «Йылдыз», Турция

В статье анализируются особенности формирования рыночных принципов в Турции начиная с 70-80-х г. и до сегодня, механизмы формирования неолиберальных принципов экономической политики. Некоторые аспекты приватизации и дерегуляция отдельных отраслей экономики.

Ключевые слова: экономическая политика, соревнование, установленные фонды, приватизация.

Стаття надійшла до редакції: 30.10.2015

Рекомендовано до друку: 23.11.2015